

Jānis Zelmenis

zvērināts advokāts

Foto: Privātais arhīvs

[Satversmes tiesas](#) galvenā būtība ir sargāt iedzīvotājus no valsts varas rīcības, aizskarot iedzīvotāju pamattiesības jeb cilvēktiesības un pārkāpjot Satversmes burtu un garu. Analogisku funkciju starptautiskā līmenī pilda arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa.

Runājot par jēdzieniem, es dodu priekšroku Satversmē ietvertajam apzīmējumam "pamattiesības", jo cilvēkam piemīt daudz un dažādas tiesības, līdz ar to jēdziens "cilvēktiesības" ir pārāk vispārīgs. Savukārt "pamattiesības", kā izriet no paša apzīmējuma, ir pašas svarīgākās cilvēka tiesības, kas nepieciešamas cilvēka pamatvajadzību nodrošināšanai, cienīgai eksistencei un brīvas sabiedrības pastāvēšanai.

Bez cilvēku pamattiesībām, kas ietver tādas kategorijas kā tiesības uz taisnīgu tiesu, uz nodarbošanos, uz īpašumu un citas, ikviena cilvēka eksistence un spēja sevi apgādāt būtu apdraudēta. Piemēram, ierobežojot tiesības uz īpašumu un atņemot mājokli kādai sabiedrības daļai, tai būtu jāpamet valsts, lai atrastu sev mājokli citā valstī. Tā rezultātā turīgie uzņēmēji zaudētu darbaspēku un nevarētu vairs nodrošināt savu uzņēmumu darbību. Savukārt uzņēmumu likvidēšana mazinātu valsts nodokļu ieņēmumus. Kā redzams no šī piemēra, vienas būtiskas pamattiesības aizskārums kādai sabiedrības daļai nodara cēloņsakarīgu kaitējumu

visai sabiedrībai un valstij kopumā. Tāpēc ir būtiski garantēt, ka ikviena pamattiesības ir aizsargātas.

Ir nepieļaujami aizskart šīs tiesības un vēl jo vairāk attiecināt tās uz ikvienu cilvēka neērtību, jo tādā veidā pamattiesību nozīme tiek degradēta. Protams, ir daudz likumu, kuri mūs ierobežo un, mūsu ieskatā, pārkāpj mūsu tiesības. Piemēram, kādam var likties, ka prasība piesprādzēties automašīnā ir nepamatota. Taču tas nenozīmē, ka Satversmes tiesai būtu pienākums spriest par ikkatru likuma radītu apgrūtinājumu. Tieši tāpēc tiesas, kuras pārbauda pamattiesību aizskārumus, ir apveltītas ar rīcības brīvību atteikties izskatīt nebūtiskus jautājumus.

Piemēram, Satversmes tiesas likuma 20. panta sestā daļa paredz, ka Satversmes tiesa var atteikties ierosināt lietu, ja sūdzībā ietvertais juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams. Līdzīgi arī Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 35. panta trešā daļa paredz iespēju pasludināt iesniegumu par nepieņemamu, ja iesniegums ir slikti pamatots vai iesniegts ļaunprātīgi. Tas nepieciešams tādēļ, lai šīs tiesas ar pilnu nopietnību varētu pievērsties patiešām nozīmīgiem pamattiesību jautājumiem. Piemēram, Satversmes tiesā 2018. gadā saņemti 363 pieteikumi, bet ierosinātas 23 lietas.¹ Savukārt Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2018. gadā ir saņēmusi 43 100 pieteikumus, vienlaikus 40 023, kas ir vairāk nekā 90 procenti pieteikumu, kas atradās izskatīšanā šajā gadā, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi par nepieņemamiem.²

Te uzreiz jāsaprot, ka Satversmes tiesnesim ir jābūt ārkārtīgi drosmīgam cilvēkam, jo viņa ikdienu ir saistīta ar stāšanos pretī valsts augstākajām lēmējinstītūcijām. Satversmes tiesas tiesnesis ir pakļauts lielam spiedienam un sabiedrības uzmanībai, jo viņš lemj būtiskus jautājumus, kuri attiecas uz ikvienu individu un ietekmē valsts likteni kopumā, līdz ar to viņa lēmumiem būtu jāsatricina visa valsts. Satversmes tiesneša loma ir ne vien atcelt valsts likumdošanas varas likumus, bet arī atstāt tos spēkā un tādējādi tos leģitimēt. Šeit arī izpaužas otra Satversmes tiesas būtība – būt par vidutāju starp valsts varas "aparātu" un valsts iedzīvotājiem, skaidrojot neapmierinātajai tautai, kāpēc valsts vara ir pieņēmusi kādus nepatīkamus, bet nepieciešamus likumus. Saprotot Satversmes tiesas tiesneša lomu valstī, top skaidrs, ka tas ir ļoti smags darbs, kurš rada kārdinājumu sākt vērtēt dažādus nebūtiskus jautājumus, lai "aizslīdētu" projām no lielās uzmanības, valsts varas institūciju spiediena un sabiedrības kritikas.

Man, pat strādājot juridiskā nozarē un sekojot aktualitātēm, ikdienā Satversmes tiesas lēmumi ir klusu paslīdējuši garām, jo tikai retu reizi esmu jutis kādu to nolēmumu rezonansi sabiedrībā. Vienlaikus es bieži saskaros ar valsts īstenoto sociālo garantiju sistēmu un nodokļu politiku. Un tieši nepārdomāta nodokļu politika var pamatīgi aizskart iedzīvotāju spēju nodrošināt savas pamatvajadzības.

Dažkārt ir grūti izvērtēt nodokļa likmes samērīgumu, jo Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij ir plaša rīcības brīvība nodokļu jautājumos, nosakot nodokļu likmes.³ Tomēr Latvijā reti ir gadījumi, kad nodokļu likme tieši aizskar cilvēka pamattiesības un ir tik acīmredzami netaisnīga un nepamatota, kāda tā ir nekustamā īpašuma nodoklim. Uzreiz gribu pieminēt, ka daudzās valstīs nekustamā īpašuma nodoklis vienīgajam mājoklim ir ar atvieglojumiem. Šie atvieglojumi ir visdažādākie, piemēram, Lietuvā ēkai vērtībā līdz 220 000 EUR nekustamā īpašuma nodoklis netiek piemērots⁴, bet Igaunijā īpašuma nodoklis netiek maksāts par īpašumu, kurš mazāks par 1500 kvadrātmetriem⁵. Līdz ar to apgalvojumi, ka nav iespējams efektīvi ieviest atvieglojumus nekustamā īpašuma nodoklim, ir kārtējās nepamatotās atrunas, lai neko nedarītu.

Manā ieskatā, Latvijā pastāvošā nekustamā īpašuma nodokļa aprēķināšanas kārtība citās, ekonomiski spēcīgākās, valstīs varētu tikt uzskatīta par samērīgu, tomēr tas nav Latvijas gadījums. Nekustamā īpašuma nodokļa netaisnīgums slēpjas divu apstākļu kopsummā. Pirmkārt, mājoklis ir katram iedzīvotājam nepieciešama eksistenciāla pamatvajadzība, bez kuras nav iespējama cilvēka cienīga dzīve. Vienlaikus, aprēķinot nodokli par to, ka cilvēkam pieder mājoklis, kur viņš dzīvo, vispār netiek ņemti vērā viņa ienākumi un spēja samaksāt šo nodokli. Nosakot nekustamā īpašuma nodokļa apmēru, valsts ņem vērā tikai to, cik "dārgā" vai ne tik "dārgā" rajonā mājoklis atrodas, pilnīgi ignorējot to, kāda maksātspēja ir cilvēkiem, kas tajā dzīvo. Uzskatu, ka, ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju ienākumus, šādu nekustamā īpašuma nodokļa sistēmu nevar nosaukt citādi kā vien par acīmredzami nesamērīgu un netaisnīgu.

Gribu atgādināt, ka 2018. gadā pabeigtā "Swedbank" veiktā pētījumā secināts, ka viena trešdaļa jeb 34% (!) Latvijas iedzīvotāju dzīvo no algas līdz algai, savukārt viena piektdaļa jeb 20% norāda, ka izdevumi pārsniedz ieņēmumus, bet tikai 18% Latvijas iedzīvotāju spēj pastāvīgi veidot sev uzkrājumu.⁶ Faktiski tas nozīmē, ka 82% Latvijas iedzīvotāju ir pakļauti lielākam vai mazākam riskam, ka nekustamā

Īpašuma nodokļa apmērs var ierobežot viņu spēju apmierināt savas pamatvajadzības, bet 54% Latvijas iedzīvotāju nekustamā īpašuma nodokļa apmērs neizbēgami liek samazināt izdevumus savu pamatvajadzību apmierināšanai vai vispār "iedzen parādos". Ņemot vērā minētos apsvērumus, manā vērtējumā, liela daļa Satversmes tiesas novērsto netaisnību ne tuvu nestāv līdzās tai bezcerībai, kuru Latvijas sabiedrībā vairo nesamērīgā nekustamā īpašuma nodokļa politika.

Ņemot vērā minētos apsvērumus, zvērinātu advokātu birojs "BDO Law" sagatavoja un iesniedza konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai, lūdzot izvērtēt nekustamā īpašuma nodokļa politiku Latvijā. Ar lielu nepacietību gaidīju tiesas apsvērumus šajā jautājumā, jo tie man ir ļoti svarīgi gan kā juristam, gan kā sabiedrības loceklim, kam ir savs viedoklis, gan kā nekustamā īpašuma nodokļa maksātājam. Šī lieta noteikti būtu varējusi izpelnīties visas Latvijas sabiedrības uzmanību, un pārdomāta Satversmes tiesas sprieduma gadījumā tā arī vairotu Satversmes tiesas prestižu sabiedrībā. Turklāt tā palīdzētu valdībai, izstrādājot jauno nekustamā īpašuma nodokļa aprēķināšanas kārtību. Portālā "manabalss.lv" iniciatīva "Par nekustamā īpašuma nodokļa atcelšanu vienīgajam īpašumam" ir ieguvusi 45 869 Latvijas pilsoņu atbalstu. Tas vien parāda, ka sabiedrībai šis jautājums ir ārkārtīgi aktuāls.

Līdz ar to liels bija pārsteigums, kad saņēmu Satversmes tiesas lēmumu neierosināt lietu, jo Satversmes tiesas novērtējumā juridiskais pamatojums nav pietiekams, lai sūdzību varētu apmierināt. Manuprāt, šāds vērtējums no Satversmes tiesas puses ir ļoti pārsteidzīgs, ņemot vērā to, cik ļoti svarīgs šis jautājums ir lielai daļai Latvijas iedzīvotāju. Satversmes tiesa savā lēmumā argumentē: "Pieteikuma iesniedzēja ir norādījusi, ka gada nekustamā īpašuma nodoklis, kas atbilst gandrīz trīs Pieteikuma iesniedzējas neto mēneša algu apmēram, ir nesamērīgs slogs, jo Pieteikuma iesniedzējai vairs neesot efektīvi saglabāt savas īpašuma tiesības.

Taču apstāklis, ka īpašumu paturēt vairs nav lietderīgi, pats par sevi vēl nenozīmē, ka nekustamā īpašuma nodoklis ieguvis konfiscējošu raksturu." [zvērināta advokāta Zelmeņa izcēlums] Es atstāšu lasītāju vērtēšanai Satversmes tiesas apsvērumus par mājokļa lietderīgumu Latvijas iedzīvotājiem. No savas puses tomēr centīšos darīt nepieciešamo, lai aicinātu arī Satversmes tiesu tomēr pievērsties šim sabiedrībai ļoti nozīmīgajam jautājumam.

1 Satversmes tiesa. Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2018.

Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/01/Satversmes-tiesas-gada-gramata-2018-A4_small_file_size_L.pdf [aplūkots 21.02.2019.]

2 European Court of Human Rights. Analysis of statistics 2018.

Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2018_ENG.pdf [aplūkots 21.02.2019.]

3 2008. gada 30. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 7. un 11. punkts, 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010- 70-01 9. punkts, kā arī 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 20. punkts

4 Moore Stephens Europe. Doing business in Lithuania 2018.

Pieejams: <http://moorestephens.lt/wp-content/uploads/2018/06/Doing-Business-in-Lithuania-2018.pdf> [aplūkots 21.02.2019.]

5 Republic of Estonia Tax and Customs Board. On land tax.

Pieejams: <https://www.emta.ee/eng/business-client/excise-duties-assets-gambling/land-tax#1> [aplūkots 22.02.2019.]

6 Dienas Bizness. Pētījums: Trešdaļa Latvijas iedzīvotāju aizvien dzīvo no algas līdz algai. Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/petijums-tresdala-latvijas-iedzivotaju-aizvien-dzivo-no-algas-lidz-algai-473498> [aplūkots 22.02.2019.]

7 "manabalss.lv": Par nekustamā īpašuma nodokļa atcelšanu vienīgajam īpašumam.

Pieejams: <https://manabalss.lv/par-nekustama-ipasuma-nodokla-atcelsanu-vienigajam-ipasumam/show> [aplūkots 22.02.2019.]